

Utopiska projekt möter bister verklighet

Karin Kämsby rapporterar från eventet "Konstnär vart du än är"

I mitten av november bjöd North Cultitude 62/63 och Kollektiva Konstnärsværkstan i Härnösand in till en eftermiddag och kväll fullspäckad med konst, kultur och debatt på temat "Konstnär vart du än är" i Sambiblioteket i Härnösand. Innehållet i arrangemanget spretade vilt. Hårda fakta om svenska konstnärers ekonomiska villkor ställdes mot det gränslösa internationella konstprojektet North Cultitude 62/63. Konstnärers fackliga utsatthet kontrasterade mot utopiska visioner om konstens roll i samhället. Samtidigt lyckades konsten själv, i form av performance och musik, övertyga om konstens nödvändighet.

Dagen inleddes med en av Härnösands kommuns återkommande kulturluncher. Därpå följde föreläsningar, paneldebatt, performance och till sist en middag på Hernö Hantverksöl där konstnärer från olika platser kring jordens 62:a och 63:e breddgrad fick möjlighet att pitcha sina verk. Kvällen bjöd även på ett rikt musikaliskt program med musiker från fyra länder.

Nätverket North Cultitude 62/63 är en plattform för samarbete inom kultur jorden runt, längs breddgraderna 62 och 63, i jämnhöjd med Västernorrland, Jämtland och Trondheim. Projektet omfattar för närvarande Grönland, Island, Färöarna, Norge, Sverige, Finland och Sibirien. North Cultitude grundades för sex år sedan på initiativ av konstnären Andreas Brännlund. Det går ut på att bilda nätverk som i sin tur skapar konst- och kulturprojekt, samt att bjuda in till samarbeten över gränserna för att identifiera en ny kulturgeografi.

– Vi driver inga projekt själva, vi kopplar ihop personer i ett aktivt nätverk för konst- och kulturskapare på distans. Det handlar om ett nytt sätt att se på platsen där vi befinner oss. Norrlands kultur ligger i medieskugga, sa Andreas Brännlund.

Deltagarna i kulturlunchen fick ett smakprov på vad det här nätverkandet kan få för konsekvenser när Vera Kondrateva från Västsibirien och Kristian Blak från Färöarna brast ut i rytmisk och kraftfull etnisk rockmusik med inslag av strupsång. Sångerskan Vera Kondrateva tillhör den finsk-ugriska folkgruppen Khanty och kommer från staden Lyantor i den autonoma regionen Khanty-Mansi i Västsibirien, Ryssland. Khanty är en av flera finsk-ugriska, tidigare nomadiserande folkgrupper i Khanty-Mansi. Vera Kondrateva och Kristian Blak träffades på en festival i Surgut i Sibirien 2015 där Kristian Blak medverkade tillsammans med bandet Yggdrasil från Färöarna.

Efter musiken var det så dags för Alveola Ämting att genomföra dagens första performance. Hon slår på en gonggong och kryper under klockklang in i en koja, en sån som barn brukar bygga av filtår och möbler, och låtsas vara död. Samtidigt framför hon en monolog om behovet att gömma sig och spela död när världen blir för mycket. Efter att ha hämtat kraft i intigheten kryper hon ut ur kojan och stänger av klockklangen. Nu orkar hon leva lite till. Alveola Ämtings framträdande var djupt personligt men samtidigt känner en igen sig. Det är lite som Sophie Calle och hennes kattprojekt, *Souris Calle*. Hur någonting barnsligt enkelt kan få en att vilja leva.

Föreläsningarna ägde rum i bibliotekets Alfhild Agrell-sal. Först ut var Staffan Westerlund, konstnär i Härnösand och ordförande för Sveriges Kollektiva Konstnärsværkstäder (KKV). Han redogjorde för Konstnärsnämndens rapport

VOLYM

Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor som publicerades 2016. Rapporten bygger på registerdata från SCB om 29 000 konstnärer i åldrarna 20–66 år som var folkbokförda i Sverige år 2014. Av dem bodde hälften i Stockholm. I Norrland fanns 1 892 konstnärer. Västernorrland hade 1,95 konstnär per 1 000 invånare. Från 2004 till 2014 ökade konstnärernas inkomster med fyra procent. Alla sorters inkomster för konstnärer räknades: lön, arvoden, näringsinkomst, stipendier, barnbidrag, a-kassa med mera. För befolkningen som helhet ökade inkomsterna med 18 procent.

Konstnärernas riksorganisation, KRO, vill ha förändring. Deras politiska sekreterare Pontus Björkman berättade om kampanjen kulturvalet.se som de drev i valrörelsen för att få de politiska partierna att besluta om bättre villkor för konsten och konstnärerna. På kravlistan står bland annat att minst en procent av statsbudgeten ska gå till konst och kultur och att enprocentregeln för konstnärlig gestaltning vid byggnationer ska gälla även för kommunerna. Det är också viktigt att MU-avtalet följs.

Bild- och formkonstnärernas medianinkomst före skatt var 13 000 kronor i månaden 2014. Medianvärdet för alla kulturella yrkesgrupper var 18 200 kronor. För hela befolkningen var det 24 200 kronor. SCB:s siffror visar dessutom att andelen bildkonstnärer med låga inkomster ökade mellan 2004 och 2014. Något som också ökade var inkomstskillnaderna inom konstnärskollektivet. Samtidigt ökar andelen av befolkningen som går på gallerier, konsthallar och museer, enligt statistisk från Myndigheten för kulturanalys. Som jämförelse kan nämnas att gränsen för att räknas som fattigpensionär 2017 gick vid en medianinkomst före skatt på 12 100 kronor.

KRO menar att kulturpolitisk kvalitet ger konstnärlig kvalitet och har upprättat en manual för hur kommunerna kan kvalitetssäkra sin kulturpolitik. Manualen tar upp frågor som armslängds avstånd mellan politik och konstnärer, skäliga villkor för konstnärer och hur en samhällsplanering kan genomsyras av kultur.

MU-avtalet mellan staten och KRO med flera reglerar medverkande- och utställningsersättning för konstnärer vid utställningar. Det gäller för statliga institutioner men är vägledande för alla utställningsarrangörer som får offentligt stöd. Det vanliga är att konstnärernas medverkandeersättning uteblir.

– Det handlar om att betala konstnärerna eller sluta visa konst. Vi kan inte ha konsthallar som bygger på gratisarbete. Det är dags att börja budgetera konstnärernas ersättning vid ansökan om statliga medel, sa Pontus Björkman.

Dagens tredje föreläsare, Johan Rasimus från Falun, är konstnär och medlem i en förening som sedan 2009 driver Galleri Se Konst i Falun. Deras paroll är: "Vi jobbar för er och för ett schysst konstklimat i Dalarna".

– Vi måste ta vårt ansvar och visa konst. Vi arbetar med kultur utifrån ett utopiskt synsätt och börjar från en idé. Det normala är att söka pengarna först, sa John Rasimus.

I samband med Galleri Se Konst utställningar anordnas alltid konstnärssamtal.

– Jag är jätteless på att prata, men det är jätteviktigt att nå ut till folk. Vi behöver vända det här att det är ok med en IKEA-skylt men inte med konst.

Galleri Se Konst visar konst av lokala konstnärer från Falun och Dalarna men bjuder också in konstnärer från övriga Sverige och utlandet. De arrangerar workshops och har instiftat ett grafikstipendium som hittills har delats ut till åtta stipendiater.

I det efterföljande panelsamtalet där Carl Ljungman från KLYS (Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd) var moderator, deltog John Rasimus, Maria Sundström,

VOLYM

konstnär och utställningsproducent på Västernorrlands museum, Pontus Björkman, KRO, Amanda Lind, kommunfullmäktigeledamot i Härnösand och partisekreterare för MP, Jan Sahlén (S), kommunalråd i Kramfors och Linda Nordlander Frisk, konstintendent i Härnösand med ansvar för Härnösands konsthall. Mycket av samtalet kom att kretsa kring MU-avtalet. Linda Nordlander Frisk konstaterade att Härnösands konsthall ger visningsersättning men ytterst sällan medverkandeersättning.

– Vi betalar kanske 20 000 kronor men det kan kosta konstnären 180 000 kronor att ställa ut hos oss. Det är deprimerande, jag känner mig lamslagen.

– Det är obegripligt att MU-avtalet inte är tvingande för läns museer. Hur ska konsten produceras? frågade Maria Sundström.

– Vi skulle vilja förtydliga MU-avtalet med ett tredje ben, ett produktionsben, svarade Pontus Björkman, KRO. Vi har också legat på regeringen om att ställa krav på att alla som får statliga medel ska tillämpa MU-avtalet, men under fyra år har regeringen inte velat ta i frågan.

Jan Sahlén (S) från Kramfors fick beröm för kommunens kulturplan.

– I en mindre kommun där det saknas kulturinstitutioner kan vi inte förlita oss på dem, vi får hitta andra sätt att arbeta med konst, sa han.

Också kultursamverkansmodellen diskuterades.

– I flera av våra kommuner landar inga pengar från samverkansmodellen, till exempel inte i Kramfors, sa Linda Nordlander Frisk.

Pontus Björkman påpekade att kultursamverkansmodellen medfört en ny administrativ nivå som kostar pengar och ger svällande byråkrati.

– Den har gett bra dialoger vilket leder till samverkan och bättre kommunala kulturplaner, men det kom inga nya pengar, sa Linda Nordlander Frisk.

– Problemet med dialogerna är att det fria kulturlivet deltar ideellt, replikerade Maria Sundström.

Regeringens särskilda utredare publicerade tidigare i år *Konstnär – oavsett villkor?* (SOU 2018:23). Utredningen kritiseras bland annat för att den använder ordet *bidrag* i stället för *ersättning* om den visningsersättning konstnärerna får för att de upplåter sin upphovsrätt när deras verk visas offentligt.

Ett krav som kom från publiken handlade om att statliga långtidsstipendier bör vara SGI-grundande för att konstnärer ska kunna få bättre sjukpenning, föräldrapenning och pension. Utredningen *Konstnär – oavsett villkor?* föreslår i stället att stipendietiden ska vara överhoppningsbar gentemot försäkringskassan så att SGI:n skyddas under stipendietiden. Här hänvisades till Finland där det finns ett långtgående förslag att göra om alla statliga konstnärstipendier till statliga tjänster. Vidare föreslås där att en procent av statsbudgeten ska gå till kultur och att enprocentregeln ska gälla på både statlig och kommunal nivå.

Där slutade debatten och det blev dags för ännu en performance, nu ett platsspecifikt, konstnärligt samarbete mellan Sandra Berg Mozard och Björn-Ola Lind utomhus på Stora torget i Härnösand. Sandra Berg Mozards teckningar projicerades på Konsthallen samtidigt som hon skapade dem i samspel med Björn-Ola Lind på didgeridoo. De båda kreatörerna satt bredvid varandra på torgets stenläggning omgivna av diverse teknisk utrustning. Deras möte i bild och musik gav upphov till en säregen atmosfär. Det var vackert och poetiskt och en kunde drömma sig bort från dåliga arvoden och bristande ekonomisk trygghet.

Text och foto: Karin Kämsby

VOLYM

Volym 2018-12-06